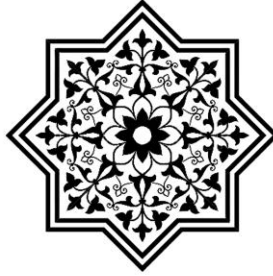

الحمد لله
الرحمن الرحيم

سرشناسه: قوامی، سیدصمصام‌الدین، ۱۳۳۴.
عنوان و نام پدیدآور: اتحاد امامت و امارت: نظریه سازماندهی مدینه فاضله شیعی / مؤلف
سیدصمصام‌الدین قوامی.
مشخصات نشر: قم: عاشورا، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری: ۲۸۲ ص.
شابک: ۳-۵۲-۷۲۹۰-۶۲۲-۹۷۸
وضعیت فرست نویسی: فیپا.
یادداشت: کتابنامه: ص. [۲۶۱] - ۲۷۰؛ همچنین به صورت زیرنویس.
عنوان دیگر: نظریه سازماندهی مدینه فاضله شیعی.
موضوع: ائمه جمعه و جماعت
موضوع: Imams (Masque officers)
موضوع: مسجد - مدیریت
موضوع: Masque - Administration
موضوع: مدیریت (اسلام)
Management - Religious aspect - Islam
موضوع: امامت
Imamate
موضوع: مدینه فاضله - جنبه‌های مذهبی - اسلام
Utopias - Religious aspect - Islam
موضوع: اسلام و دولت
Islam and state
موضوع: رده بندی کنگره: ۱۸۷ BP
رده بندی دیویی: ۲۹۷ / ۳۵۳
شماره کتابشناسی ملی: ۸۴۶۸۳۵۳
اطلاعات رکود کتابشناسی: فیپا

الْحِتَابُ إِمَامَتِ وَأَمَانَتِ

نظر تبيين امامت و امانت

صلى الله عليه وآله

اتحاد امامت و امارت

مؤلف: سیدصمصام‌الدین قوامی

ناشر: عاشورا

چاپ: افق

صفحه آرا: محمد عسگری

طراح: نجف نجفی

نوبت چاپ: اول ۱۴۰۰

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۳-۵۲-۷۲۹۰-۶۲۲-۹۷۸

قیمت: ۷۹۰۰۰ تومان

کلیه حقوق چاپ و نشر و بهره‌برداری الکترونیکی برای ناشر محفوظ است

آدرس: تهران، میدان جمهوری، جنب درب شرقی مترو نواب، پ ۵۶۷

تلفن: ۰۹۱۹۷۴۷۷۷۱۰ - ۰۲۱۶۶۹۰۶۲۴۰

مرکز امامت و امارت

بنیاد فقهی مدیریت اسلامی

تقدیم به روح مجاهد پارسا و عالم بصیر،

مرحوم آقا سید محمد خلیل قوام

که عمر خود را وقف مبارزه‌ای مقدس برای تحقق

آرمان مدینه فاضله اسلامی،

براندازی شجره خبیثه حکومت طاغوت

و غرس شجره طیبه امامت افاضل و حکومت فضائل نمود.

فهرست مطالب

پیشگفتار	۱۳
مقدمه	۱۵

بخش اول: اتحاد امامت و امارت در مقام نظر

فصل اول: مبانی نظری

پیوند امر قدسی و امر عرفی، معمایی تاریخی	۲۴
بازگشت به امامت، مؤثرترین تمهید برای مقابله با سکولاریسم	۳۲
نهیضت اسلامی، صیرورتی تاریخی برای تحقق نظام حکمرانی امام - امت	۳۷
سابقه تقابل خط امامت با خط سکولاریسم در دوره معاصر	۴۷
امام، محور اجتماع مؤمنان	۴۹
پیروی از امام عادل، حقیقت و باطن دینداری	۵۳
فقاہت و اجتهاد سنتی، تکیه‌گاه امامت جامعه شیعی	۵۵
فقه حکومت، ضرورت تشکیل دولت امام‌محور	۶۳
فقه‌الاداره، حلقه گمشده دولت‌سازی	۶۵

فصل دوم: امامت

امامت در لغت	۷۶
--------------------	----

امامت در قرآن ۷۷

امامت در حدیث ۷۸

امامت بر مبنای نظریه اتحاد امامت و امارت ۸۱

ساختار تشکیکی و تشکیلاتی امامت ۸۴

وظایف و اختیارات امام ۸۸

جنبه تأویلی امامت ۹۳

فصل سوم: امارت

امارت در لغت و اصطلاح ۹۶

امارت در قرآن و حدیث ۹۹

امارت بر مبنای نظریه اتحاد امامت و امارت ۱۰۰

سه قلمروی امارت ۱۰۱

ساختار تشکیکی و تشکیلاتی امارت ۱۰۵

فصل چهارم: اتحاد امامت و امارت

سکولاریسم سنتی و سکولاریسم مدرن ۱۰۹

ریشه اندیشه جدایی بین امامت و امارت در جهان جدید ۱۱۴

معنای اتحاد بر مبنای نظریه اتحاد امامت و امارت ۱۱۹

ساختار اتحاد امامت و امارت ۱۲۶

انعطاف‌پذیری طرح ۱۳۲

الزامات اتحاد بین امامت و امارت ۱۳۴

لزوم خروج نهاد دین از جایگاه نظارت حداقلی و پسینی ۱۳۴

تغییر رویکرد تربیت در حوزه‌های علمیه ۱۳۵

- تولید نرم‌افزار و دانش فقهی اداره دینی در حوزه‌های عملیه ۱۳۶
- فراهم آمدن زمینه‌های مساعد از جهت حقوقی و قانونی ۱۳۷
- ثمرات و نتایج طرح ۱۳۸
- بسترسازی جهت ساختار حکمرانی اسلامی ۱۳۸
- احیای نقش مساجد در اداره اجتماع مؤمنین ۱۴۰
- تحقق مدیریت یکپارچه و متمرکز ۱۴۱
- ریز شدن مسائل، مقدمه حل آنها ۱۴۳
- تحقق مردم‌سالاری دینی به معنای واقعی کلمه ۱۴۳
- تقویت روحیه مشارکت اجتماعی و تعاون در بین مردم ۱۴۵
- رفع فقر و مشکلات اقتصادی ۱۴۶
- بازتعریف نقش روحانیون و طلبه‌ها و خروج سازمان روحانیت از تشتت وظایف و موازی کاری ۱۴۷
- ترمیم شکاف روحانیت و مردم ۱۴۹

فصل پنجم: مسجد، ظرف امامت و امارت

- مدیریت «در مسجد» ۱۵۵
- مدیریت «از مسجد» ۱۵۸
- مدیریت «بر مسجد» ۱۶۳
- دو معنای مسجد ۱۶۴
- مسجد جامع پردیسان، آزمون سخت‌افزای مدنیت اسلامی ۱۶۹

بخش دوم: اتحاد امامت و امارت در مقام عمل

فصل اول: تجربیات پردیسان

- امامت افاضل، حکومت فضائل: اولین گام‌های شکل‌گیری طرح ۱۷۸

- ۱۸۸..... مرحله اجرای طرح در پردیسان قم
- ۱۹۸..... دستاوردها، موانع و نتایج
- ۲۰۰..... رواج گفتمان امامت و امام‌محوری و مسجد‌محوری در جامعه
- ۲۰۱..... کنترل آسیب‌های اجتماعی و بزهکاری
- ۲۰۲..... ارائه بهتر خدمات از سوی نهادهای دولتی
- ۲۰۳..... رشد ابعاد عمرانی و آبادانی
- ۲۰۳..... ایجاد رقابت سالم و مثبت بین فعالان فرهنگی

فصل دوم: تجربیات دیگر نقاط کشور

فصل سوم: دیدگاه بزرگان

- ۲۱۲..... آیت‌الله العظمی لطف‌الله صافی گلپایگانی
- ۲۱۳..... آیت‌الله العظمی حسین نوری همدانی
- ۲۱۳..... آیت‌الله عبدالله جوادی آملی
- ۲۱۴..... آیت‌الله محمدتقی مصباح یزدی رحمته‌الله علیه
- ۲۲۰..... مرحوم آیت‌الله محمد یزدی رحمته‌الله علیه

مقاله: نظریه اتحاد امامت و امارت

- ۲۲۱..... مقدمه
- ۲۲۲..... بررسی معنای واژه امام
- ۲۲۲..... بررسی مفهوم اصطلاحی امام
- ۲۲۳..... بررسی واژه امامت در روایات
- ۲۲۴..... ۱. گرایش اخباری
- ۲۲۴..... ۲. گرایش اصولی فقهی

۲۲۴	۳. گرایش اجتماعی - سیاسی.....
۲۲۵	بررسی معنای واژه امارت.....
۲۲۶	بررسی مفهوم اصطلاحی امارت.....
۲۲۷	اصطلاح اتحاد امامت و امارت.....
۲۲۸	تبیین مسئله از دیدگاه شهید مطهری.....
۲۲۸	۱. ولاء محبت یا قربات.....
۲۲۹	۲. ولاء امامت و پیشوایی، روحانی و دینی.....
۲۳۰	۳. ولاء زعامت.....
۲۳۱	۴. ولاء تصرف.....
۲۳۲	ارتباط دیدگاه شهید مطهری با نظریه اتحاد امامت و امارت.....
۲۳۳	اختلاف نظریه شهید مطهری با نظریه اتحاد امامت و امارت.....
۲۳۳	اتحاد امامت و امارت در سیره نبوی ﷺ.....
۲۳۶	اتحاد امامت و امارت در سیره علوی.....
۲۳۶	اول، فرازهای امامتی (معنوی و دینی).....
۲۳۸	دوم، فرازهای امارتی.....
۲۳۹	اتحاد امامت و امارت در مکتب خلفا.....
۲۴۰	تأیید اتحاد امامت و امارت سوی از ائمه علیهم السلام.....
۲۴۱	اتحاد امامت و امارت در دوران معاصر.....
۲۴۳	اتحاد امامت و امارت در جوامع شیعی.....
۲۴۵	ظرف تحقق اتحاد امامت و امارت.....
۲۴۶	اتحاد امامت و امارت در نظام جمهوری اسلامی.....
۲۴۷	مقایسه بسط ید نبوی و علوی با بسط ید انقلاب اسلامی.....
۲۴۸	اشتراکات.....
۲۴۸	اختلافات.....

- ۲۴۹..... تبیین محل اختلاف.....
- ۲۵۱..... عوامل تحقق اتحاد امامت و امارت.....
- ۲۵۱..... ۱. تأمل در خسارت‌های ناشی از عدم اتحاد.....
- ۲۵۴..... ۲. توجه به کادرسازی.....
- ۲۵۴..... ۳. توجه به مزایای بخش تحقق‌یافته اتحاد امامت و امارت.....
- ۲۵۵..... ۴. قانونمندی و روشمندی اتحاد امامت و امارت.....
- ۲۵۶..... ۵. نکات امنیتی نظریه اتحاد.....
- ۲۵۷..... ۶. سیاست توأم با قداست در نظریه.....
- ۲۵۸..... ۷. عوامل نظارت و کنترل.....
- ۲۵۸..... نقش مردم در انتخاب رهبران منطقه.....
- ۲۵۹..... ارتباطات رسمی.....
- ۲۵۹..... نماز جمعه به‌عنوان یک کانون مهم.....
- ۲۶۰..... خاتمه.....
- ۲۶۱..... منابع.....
- ۲۷۱..... نمایه‌ها.....

پیشگفتار

نظریه اتحاد امامت و امارت بر مفهوم امامت برگرفته از کلام نورانی وحی استوار است. در آیه ۷۳ سوره انبیاء آمده است: «وَجَعَلْنَاهُمْ اٰیْمَةً يَهْتَدُونَ بِاَمْرِنَا وَاَوْحَيْنَا اِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ وَاَقَامَ الصَّلَاةَ وَاٰتٰى الزَّكٰوةَ وَكَانُوْا لَنَا عٰبِدِيْنَ». پیشوایان دینی از آدم علیه السلام تا خاتم علیه السلام و از خاتم علیه السلام تا موعود، برای هدایت و راهبری بشر آمدند و می آیند و اینکه امام زمان علیه السلام خلیفه خدا و حجت او بر خلائق است. امام امت، نایب امام زمان علیه السلام و منصوب (به نصب عام) و مشروع از سوی اوست و امام جمعه، نماینده امام امت و منصوب و مشروع از سوی اوست. امام جماعت، نماینده امام جمعه و منصوب و مشروع از سوی اوست. پیامبر خاتم علیه السلام و امیرالمؤمنین علیه السلام امامت جمعه و جماعت داشته و توأمان امارت و حکومت هم داشته اند. مالک اشتر و سلمان و دیگر استانداران، امامت و امارت را توأمان داشته اند. امام خمینی علیه السلام و امام خامنه‌ای امامت و امارت را توأمان داشته و دارند. پس اتحاد امامت و امارت به مثابه یک قاعده سیاسی - اجتماعی اسلام است و در هر رده از سلسله امامت، قاعده فوق قابل اعمال است، بلکه لازم الاجراست. پژوهش حاضر تلاشی برای ارائه راه حل برون رفت از مشکلات و معضلات اجتماعی، مبتنی بر احکام شرع

مقدس است. فقه مدیریت، دانش استنباط احکام مدیریتی اسلام با روش اجتهاد جواهری است که مقرراتی را برای اداره جامعه تولید می‌کند تا فرد به سعادت و کمال برسد.

معاونت پژوهش بنیاد فقهی مدیریت اسلامی ضمن تقدیر و تشکر از زحمات مؤلف ارجمند، آرزوی توفیق روزافزون برای حضرت استاد دارد و امیدوار است تا آثار فاخر فقهی دیگر ایشان به زیور چاپ آراسته گردد. همچنین معاونت پژوهش بر خود لازم می‌داند تا از زحمات کلیه فضایی که در چاپ این اثر ما را یاری رسانند تقدیر و تشکر نماید. از محقق محترم، جناب آقای محمدمهدی قنبری در مرکز امامت و امارت پردیسان قم که زحمت گردآوری این مجموعه را کشیدند تشکر می‌نمایم. همچنین از تلاش‌های حجج اسلام، سیدجابر سجادی (مسئول مرکز امامت و امارت)، صالح آقابابائی (مدیر مرکز تخصصی مدیریت اسلامی)، مهدی سعادت، محمدتقی متحد و جناب آقای حمید اکبرزاده که در امر مطالعه، مقابله و ویرایش، کمک‌های شایانی را به ما رساندند تقدیر و تشکر به عمل می‌آید.

رضا قزی سبزواری

پژوهشکده بنیاد فقهی مدیریت اسلامی، قم المقدسه

ذوالقعدة ۱۴۴۲

مقدمه

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله ربّ العلمين وصلّى الله على جميع الانبياء والمرسلين سيّما خاتمهم
وأفضلهم محمّد واهل بيته الأطيبين الأنجيين، سيّما بقيّة الله فى العالمين ﷺ بهم
نتولّى ومن أعدائهم نتبرّء إلى الله.

متن پیش رو شامل تقریراتی از دروس، گفتارها، مباحث و جلسات
مصاحبه فقیه گرانقدر حوزه مقدسه قم، استاد سیدصمصام‌الدین قوامی در
تبیین و توضیح نظریه «اتحاد امامت و امارت» است. این نظریه به‌عنوان
چکیده و عصاره چند دهه اجتهاد فقهی ایشان در فقه‌الاداره، در پی ارائه
الگوی جهت‌پیکربندی، شبکه‌سازی و ساختارسازی دولت اسلامی است و
اثر حاضر پس از اثر فشرده و مختصر امامت و امارت بر مبنای نظریه اتحاد
امامت و امارت تألیف استاد قوامی که در سال ۱۳۹۳ منتشر شد،^۱ دومین
اثری است که در جهت تبیین این نظریه منتشر می‌شود، با این تفاوت که
مباحث مربوط به مبانی طرح، ضرورت اجرای طرح و توضیح ساختار طرح
در آن به شکل مفصل‌تری ارائه شده است. موضوع قابل ذکر دیگر تجربه

۱. سیدصمصام‌الدین قوامی، امامت و امارت بر مبنای نظریه اتحاد امامت و امارت.

چند سال اجرای طرح در منطقه پردیسان قم بود که با تصدی جایگاه امامت جمعه این منطقه از سوی استاد محترم رقم خورد و البته این تجربه همراه شد با اجرای این الگو در چند نقطه دیگر از کشور که مجموعه این تجربیات اجرایی در بخش دوم کتاب جمع‌آوری شده است. همچنین در خلال بخش‌های گوناگون پرسش‌هایی که در این مدت عمدتاً از سوی ارباب جراید، نشریات، خبرنگاران، اساتید حوزه و دانشگاه، دانشجویان، طلاب و فعالان انقلابی و فرهنگی مطرح شد پاسخ داده شده‌اند.

این اثر از سوی همکار ارجمند، آقای محمدمهدی قنبری در مرکز امامت و امارت پردیسان قم و در قالب تقریر جمع‌آوری شده است. سنت تقریرنویسی از اندیشه‌ها و مباحث اساتید و علمای بزرگ که از دیرباز از سنن رایج حوزه‌های مقدس شرعی بوده است به معنای مکتوب‌سازی اندیشه‌ها، آرا و مباحث اساتید به دست شاگردان آنهاست. در این سنت، شاگردان علمای بزرگ اندیشه‌های آنها را با بیان و قلم خاص خود جمع‌آوری، مکتوب و منتشر می‌کنند و دیگران، به واسطه آن تقریرات با آرا و مباحث آن عالم و یا متفکر آشنا می‌شوند. مرکز امامت و امارت به دلایلی چند از جمله اشتغالات فراوان اجرایی، علمی و پژوهشی استاد قوامی تصمیم گرفت این اثر را در قالب تقریر تدوین و منتشر کند تا هم به احیای مجدد این سنت حسنه در بین حوزویان کمک کرده باشد و هم امکانی برای آشنایی عموم فضلا و نخبگان با طرح در حداقل زمان ممکن فراهم آورد. این کتاب اولین مجلد از مجموعه‌ای چندجلدی است که به تشریح و تبیین نظریه مدینه فاضله از ابعاد مختلف می‌پردازد. به حول و قوه الهی بلافاصله پس از انتشار این کتاب در موضوع «نظریه سازماندهی مدینه فاضله شیعی»، آثاری دیگر در خصوص

مدیریت دانش در مدینه فاضله، مدیریت مسجد در مدینه فاضله و موضوعات مرتبط دیگر تدوین و به زیور طبع آراسته خواهند شد.

در طول مدتی نزدیک به دو سال، جلسات متعدد و طولانی مصاحبه در جهت تدوین این کتاب از سوی تقریرگر با استاد قوامی ترتیب داده شد؛ مباحث چند ساعته‌ای که گاه تا پاسی از شب ادامه می‌یافت، در کنار صبر بی‌پایان، تواضع و گشاده‌رویی استاد ارجمند باعث شد این اثر به سرانجام نهایی برسد. علاوه بر جلسات مصاحبه اختصاصی که صرفاً برای نگارش این کتاب ترتیب داده می‌شد، جلسات مصاحبه استاد قوامی با رسانه‌ها، نشست‌ها، جلسات پرسش و پاسخ، خطبه‌ها، کتب، مقالات، یادداشت‌های شخصی و خلاصه هر منبعی که رد و نشانی از اتحاد امامت و امارت در آن دیده می‌شد در زمره منابع این کتاب قرار گرفت و در تدوین مطالب لحاظ شد.

مرکز امامت و امارت قدردان زحمات و همکاری همه عزیزانی است که به انتشار این کتاب یاری رساندند. در این فقره به‌صورت ویژه از زحمات و تلاش‌های سروران عالی‌قدر، آقایان حمید اکبرزاده، شیخ رضا قزوی و شیخ محمدتقی متحد تقدیر و تشکر به عمل می‌آوریم.

سیدجابر سجادی

مرکز امامت و امارت - پردیسان، قم المقدسه

نیمه شهر جمادی‌الاولی ۱۴۴۲

بخش اول

اتحاد امامت و امارت

در مقام نظر

در این بخش که به ابعاد نظری الگوی اتحاد امامت و امارت اختصاص یافته است، مقدمتاً برخی مبادی، مبانی و زمینه‌های عرفانی، فلسفی، کلامی، فقهی و روش‌شناختی نظریه اتحاد امامت و امارت، نسبت آن با نظریه امتداد ولایت از نبی به معصوم و از معصوم به فقیه (ولایت فقیه) و نیز پیوندهای آن با فلسفه تاریخ نهضت اسلامی تبیین شده است. همچنین مفاهیم «امامت»، «امارت» و «اتحاد» امامت و امارت از ابعاد واژه‌شناختی و معنی‌شناختی، اصطلاحی و گفتمانی، کاربردی و نیز اجمالاً دگردیسی تاریخی آنها مورد بررسی قرار گرفته است. سپس ریشه‌های انگاره سکولاریستی جدایی بین مرجعیت معنوی (روحانی) و قدرت دنیوی و ادله بطلان آن از منظر اسلام شیعی و به دنبال آن کیفیت مواجهه و مقابله با آن بر اساس نظریه اتحاد امامت و امارت و همچنین کیفیت استقرار و ساختار الگوی اتحاد امامت و امارت توضیح داده شده است. همچنین در پایان به جایگاه نهاد «مسجد» به عنوان کالبد و ظرف استقرار تشکیلات دولت اسلامی و نیز تشکیل مدنیت مقدس اسلامی پرداخته شده است.

فصل اول

مبانی نظری

در زمان نگارش این متن، قریب به چهار دهه از پیروزی نهضت اسلامی ایران می‌گذرد. نهضتی که تحلیل ماهیت آن، معادله پیروزی و استمرارش و کشف جوهر قدرت‌یابنده آن برای تحلیلگران و علمای علوم سیاسی و اجتماعی مدرن محل سردرگمی و شگفتی است. عجز از فهم و درک عمیق ماهیت این انقلاب از سوی بلندآوازه‌ترین تحلیلگران جنبش‌های سیاسی در غرب و شرق، برای آنان که در دل این حرکت عظیم حاضرند و آن را به نحو حضوری درک می‌کنند، معمای پیچیده نیست؛ چراکه روش‌های رایج شناخت در علوم انسانی جدید، اساساً از طریق محدود کردن توانایی‌های فراحسی انسان تکامل یافته‌اند و این شناخت فراحسی، یعنی معرفتی که با اوصاف قدسی، اشراقی، قلبی و حضوری شناخته می‌شود، اصلی‌ترین جنبه معرفتی است که برخورداری از آن برای فهم عمیق ماهیت نهضت اسلامی ایران ضروری است. شناختی که علوم جدید از شئون سیاسی، اجتماعی و فرهنگی اقوام و ملل غیرغربی ارائه می‌کند، اگرچه در کشف معانی تحت‌اللفظی و حتی معانی فلسفی و انتزاعی کنش‌های اجتماعی و

نهضت‌های آنان مفید و کمک‌کننده است، از تبیین معانی باطنی و ابعاد غیرحصولی آنها کاملاً عاجز است.

نهضت اسلامی ایران به‌عنوان چکیده و عصاره تلاش و مجاهدت تمام انبیا و ائمه معصوم و همچنین علما، فقها، عرفا، حکما و اندیشمندان امامیه در طول پانزده قرن گذشته و همچنین به‌عنوان یک جلوه و ظهور از ظهورات متعدد و بی‌شمار نهضت تاریخی و جهانی اسلام، در دل جهان ظلمانی مدرن که در شرق آن از خدای رخنه‌پوش سخن می‌رفت و در غرب آن از مرگ خدا، افقی تازه گشود و بشر را به سوی درک جدیدی از معنای حیات و سازمان اجتماعی و سیاسی تازه‌ای که با آن درک جدید سازگار بود دعوت کرد. این نهضت افقی پیش روی بشریت باز کرد که به زعم بسیاری، مبانی، اصول و الزامات آن از زمان رنسانس منسوخ شده بود و علی‌القاعده کم‌تر کسی انتظار تجدید حیات آن را داشت. اما مؤمنین ایرانی در آغاز قرن جدید با خیزش غیرمنتظره خود ثابت کردند که حتی قدرتمندترین رقیب تمدن وحیانی و ایمانی، یعنی تمدن سکولار و زندگی تک‌بعدی آن نیز قادر نیست تشنگی و میل فطری انسان‌ها که همواره آنها را به جست‌وجوی امر قدسی وادار می‌کند سرکوب کند. پیروزی نهضت اسلامی سربرآوردن دوباره دین سیاسی یا به عبارتی دین حقیقی و جامع از دل خاکستر سیاست سکولار تمدن جدید بود. در این بین، نظریه ولایت مطلقه فقیه به‌عنوان شالوده و ساختار کلان حکمرانی شرعی در عصر غیبت، الگویی کلان بود که کیفیت امتداد خط ولایت و امامت از امام معصوم به فقیه جامع‌الشرایط در عصر غیبت را به مؤمنین انقلابی نشان داد و خلأ معرفتی در حوزه الگوی رهبری و زعامت امت در عصر غیبت را پر کرد.